

AZ ELBESZÉLÉS MESTEREI

BRÓDY SÁNDOR (1863–1924):

Rembrandt eladja a holttestét

Egyszer a nyavalás magánzóra, Rembrandt régi, nevezetes műfestőre rájött a vágy, hogy cselekedjék: elment, elindult előpénzt kérni, ebben folyt le ügyis egész élete, külön beteg volt azért, mert már régen nem uzoválta. Festett alattomban egy kis képet valami maradék vászonarabra: sötétben villogó asztárral, ő maga sem tudta mit, és azt se, hogy polgári származásra kicsoda az illető. Érezte csak. És érezte, hogy el kell adni, de csak úgy, hogy majd visszaváltja, ha jobb kerül. Hogy ezt a festett rongyot végérvényesen megvegyék, valóban nem remélte.

Sok képe volt már ilyen módon az elszánt gazembernél. Az illető képe, hegedű- és spinett-szerszámkereskedőt Becker néven írták be az anyakönyvbe annak idején, és ezen a néven nevezetes a műtörténelemben is. De hamisítások vannak világszerte e nagy könyvben — és a kereskedőnek szerencsére álneve is volt: Mosusz. Alkalmasint átható iltalata miatt, mely ellenkezően hatott, úgyhogy a rendes képirók, bár a pénznek a mai természetrajza ki volt fejlődve, hacsak nem kellett, nem is keresték föl. De kellett Rembrandtnak legfőképpen és legsürgősebben.

Oldalvást, hogy az egyensúlyt el ne veszítse, tántorgott a palotasorra, mert hol lakott volna másutt Mosusz, mint itt, szemben a muzsika-házzal, amelynek csúcsíves ablakai tisztelettel néztek bárányszemet az uzsorás ablakaival.

Az előlegkérő betántorgott a kapun, amely pont úgy csengett, mint harmincöt esztendővel ezelőtt.

— Mi sem változott! — szolt magához Rembrandt, és kinjában röhögött. Remélte, hogy nem találja otthon, vagy elköltözött. Esetleg el is takarították, egy-két öllel alább, ahová leköltözött az utolsó időben csaknem minden ismerőse. Mosuszt sajnálta volna; arcátlanul gonosz és kedves volt, amióta csak ismerte.

Szorogott, hogy kivitték már a zsidó temetőbe. Eh, mit zsidó. Ha az volt, az volt. Lehet, hogy főnőcs volt, vagy abból az ivadékból való, akiknek már a magját sem ismerjük. Nos hát, Becker Mosusz württembergi német volt, és mielőtt műáros lett volna, egészen ifjú korában fiatal keleti leányokat szállított a szerelemfaló nagy orosz városokba, de a kisebbeket sem vetette meg. Mint

házasember jött vissza Amsterdamba, és a szegény kis rossz nők után csaknem átmenet nélkül a művészek és hasonló könnyelmű lények bőrevételére adta magát. Furcsa, de érthető dolog, hogy a kettő majdnem összefüggő. Mosusz alapján véve lenézte, sőt nemegyszer tényleg le is köpte az eladásra kínált jó képet. Megcselekedte azt egyszer magával a leydeni ténsúrral is, aki egyszer valami kis szentképet hozott neki, ahol a szentek között majorság kaparászott a földes pádimentumon.

— Mi ez? Ez mi! Koldusbotra, akasztófára akarsz juttatni. Ha az egyházatyák ezt meglátják! Pihál — és leköpte a képet, sőt ezúttal nem adott előleget, talán csak az egyetlen egyszer nem, pedig tudta, hogy az előpénzen csak ő nyerhet.

Négy esztendeig nem is beszéltek ezután. Igaz, hogy az ágensnek új, fiatalabb és főképp olcsóbb arcképek és műfestők jelentkeztek. Rendesebb emberek. Tisztábban is öltözködtek. Nem durva mesterember-fiúk, hanem illatos patikus-fiúk. Rendes céhbeliak, akik pontos időre szállították és liliomfehérre fényesítették ki a hentesnek borvirágos arcát. Az igazba becsömörlött a holland köztársaság és az édes olasz hamisítás divatba jött. Jöttek az új legények, akik festmények után festették a festményeket, és nem a közönséges élet után. És nem veszték össze senkivel. Tánclépcsőben jártak, viszont az öregedő nagraparti medve nem akart muzsikára táncolni.

Rosszul folyt a Harmensz sora, és Mosusz nem volt rest ezt az alkalmatosságot is a maga javára értékesíteni. Nem lehetett rajta keresni. Nem volt érdemes főntartani az összeköttetést. És ha még megalázkodott volna, udvarolt, hízelgett volna, óraszámra ott ült volna az ágens officinájában. Elmaradt.

Annyi év után vajon fogadja-e most, és hogy fogadja a betámolygót?

Beeresztette. És Rembrandtnak az volt a fontos, hogy a műáros még megvolt, itt volt, szótlánul helyet mutatott neki:

— Új le, ügyis látom, hogy alig állsz a lábodon. Hallottam már mindent, hallottam! — szolt a szokottnál is rekedtebb hangon. Abban a mértékben, ahogy a pénze mind jobban csengett, a hangja meg fakóbb, csaknem fahangú lett. Süketebb is. Azelőtt, ha valami túrhető üzletről volt szó, minden hangot meghallott.

Most már úgy látszik, ez se izgatta. Az úgynevezett tisztesség lépett előtérbe, és az a valaki, aki a betűket iderakja, valóban kétségbe van esve, hogy retrospektíve nem tud valami izgatófélé címet adományozni Becker polgárnak.

Rembrandt kiabált:

— Te a régi vagy, te a régi kedves Mosusz vagy. Látom, most is megnyalazol mindent, a pénzt is, a papirosokat is, a magad tenyerét is, a magad száját is. Miért?

A képkereskedő nem felelt, annál jobban nyálazta, számolta a különféle valutákat, és még a szokottnál is édeskezebben rosszkedvű volt. Ráripakodott a barátjára. Mert mi természetesebb és szebb, hogy egészen addig, míg teljesen el nem esett, legkedvesebb barátjának nevezte az öreg piktort. Most is tegezte.

— No, ugyan terólad szépeket beszélnek Amsterdamban! Tudod-e, jobban utálnak, mint a varangyos békát!

Rembrandt téglavörös lett, hirtelen még — pedig nem volt mérges — fogta el, kedve támadt, hogy behorpassza a másik kopasz homlokát. De lecsitult.

„Ennek a szaracénnak igaza van”, gondolta, „csakugyan, engem utálnak, de mennyien és miért? Csak azért-e, mert nem lehettem velem csinálni semmit, amit ők akartak. Mert nem engedelmesskedtem senkinek se. Makacs voltam.”

Elhallgattak. A két ősellenség nem nézett egymásra, belülről szemlélték egymást mély megvetéssel. Az alkusz türelmetlenkedett, szeretett volna a haszontalan embertől megszabadulni, ingyen melegegett nála a jóillatú, meleg szobában. Szép és jószagú virágok voltak a Mosusz asztalán, elfogyasztja, ingyen a rossz szagú csavargó. Feléje fordult:

— No, mi jót hoztál? Mit akarsz? Azt remélem, tudod, hogy a kép és a papiros nem kell senkinek se, még ha fizetnek is rá. A házak tele vannak, nincs hely, a pincében se, konyhákba se, a pervétákban se. Ha valami csinos új holmid, de csakis új, régi nem kell, ilyesmid ha volna eladni való? Olyan ruhadarabféle, amilyent az orvos uraknak szoktál festeni volt, amíg becsületes ember voltál?

Most már sértegette is, mert ingyért bánhatott vele úgy, mint a kutyával, ha mást nem lehetett rajta keresni. Most már csakis ezt.

Rossz ember azért nem volt Mo-

susz, és azt, hogy igazán rossz valaki, még nála ezerszer rosszabbra se lehet úgy egyszerűen és biztosan rámondani. Hogy lehetett volna Mosusz gonosz, amikor jó volt a saját gyerekeihez. És ez mégis csak a fődolog. Vagy nem? Nem!

A mosuszillatú most is arra gondolt, hogyan lehetne ettől a haszontalan férfiútól valami hasznos dolgot a gyerekei számára megszerezni. De mit? Mit?

— A fiad, Titusz, a szép, akit hercegnek neveltél, hallom meghalt. Kár, rosszul neveltél. Agyonította magát! — szolt gyengéden, mert arra gondolt, hogy az egyik puklis lányát, míg fiatal volt, most elvételhetné a tönkrejutott jó ismerőse elzüllött fiával. Az egyiket majd talpra állítja, a másikat meg kineveli. Mindjárt kész volt a tervvel; egyáltalán az asszukoponyában úgy születtek a tervek, mint a nyúl.

— Emlékszel a kislányomra, olyan nagy lett, mint amilyen a fiad lett volna. Olyan szép lett a lány, amilyent te nem láttál! — dicsekedett az apa.

— Emlékszek a szeméremre, olyan volt, mint a fekete virág. És tüze is volt, mint a fekete gyöngynek! — szolt Rembrandt tompa hangon. A szempárra emlékezett is, a szívébe volt belevésvé. És arra is emlékezett, hogy nagyon kedves és jó is volt, és nemegyszer kötött üzletet Mosusszal a lánya miatt, mert nem hihette, hogy ennek a kedves púposnak a nemzője végkép ocsmány legyen.

— A háta megjavult a kis tündérnek? — kérdezte a kérencselő, és e pillanatban már nem is volt eszébe a kérés.

— Az, az a semmiség? Kinötte. Kigyógyítottam, ki fogom gyógyítani. Pénzkérdés, tehetem. Vele, miatta, semmi bajom, gondom nincs.

— Hát a fiad? Patikárus vagy orvos lett?

— Mind a kettő. És temetésrendező is. Mind a három jobb együtt. Nem nevettek.

— „A három kis kék koporsóhoz” című üzlet az övé — folytatta a kereskedő a dicsekvést. Majd meg hirtelen elkeseredett:

— Egy baj van, a fiamnak nincs hullája, nem kap Amsterdamban. Még a szegények se adják oda; ha van nekik, elássák és büszkék rá. Így nem tanulhat tovább, nem gyakorolhatja magát. Te, Rembrandt, hallom, csak koldusokkal és koldusnőkkel barátkozol, talán kommentálhatnál nekem egy jó holttestet. Talán tudsz. Nem kívánom ingyen.

— Tudok, magamat! — felelte a rossz anyagi viszonyoknak örvendő festő, nevetett hozzá, de komolyan gondolta.

— Hogy gondolod? — kérdezte Mosusz meglepve egy kissé, de csak egy kissé.

— Úgy, ahogy mondom. Képet úgysem veszel tőlem, előpénzt úgyse adsz, eladom neked a holttestet. A lelke, ha van — sokan, sőt a Biblia is azt mondja, hogy van —

majd csak kiszabadul a fiad kése alól, mint ama olasz Tintoretto Robusti Szent Márkusa! (Az a kép! Láttam a képet!) A fiad a húsmat fölvdalhatja, a fejemet kettéfűrszelheti, a csontomat akár a kutyának dobhatja, ügyis azoknak való! — szolt száraz és éppen nem érzelmes hangon a festő.

— No, ne! Kisebbited magadat, rossz kedved van, meggondolod te még a dolgot! Nem tudom, nem utközlök-e ez a törvénybe; a törvénytető polgárokat, tudod, tiszteltem. Minden szavuk szent nekem, Isten ments, hogy a legkisebb hibát elkövessem meg a fiamért is! Pedig, hogy szeretné, mennyire kívánja. És neked, külön is az elmúlt híredre nézve, hasznod volna abból a dologból. Keresnek valami fiatal festő-mesterembert, aki lefestené a fiamat boncolás közben — és melléje téged is. Neked nem fájna, és megingt híres ember lennél. Projektem, az van nekem!

Egyszeriben ott volt, megszületett a terv. Rembrandt a maga vörös kezével a karvaly mancsát megfogta, megrázta:

— Mit adsz, mennyit adsz, menyinyiről adjak írást? És hogy szóljon, te mondjad.

— Írjad a kvétanciát úgy, ahogy te akarod. Nyugtatót adni pénzről — és elkölteni, elszórni —, azt tudsz, az a te mesterséged. Ne sokat tekeztőriázzunk. Nem komoly dologról van szó. Ez nem üzlet nekem. Csak egy pár szót, hogy nem ellenzed, beleegyeztesz: hogy a fiam, a medico, jogosítva lesz, ha a sor rákerül — mindenkinek meg kell halni, ügyis, de ne siess, élj miattam száz esztendeig... Írod? Nem tréfálsz?

— Nem. Írom. Már itt is van. Én, Rembrandt van Rijn, eladom a holttestet Becker Fülöp Cidnek... Úgy hívják?

— Jól emlékszel. De még egy új neve is van most, mint doktort Mosusznak is hívják.

— Tehát Mosusz medicónak, okulás céljából, semmi rossz gondolat, az illetőre nézve. Egyébként testemet és lelkeket dicsőséges Leyden város kegyelmébe ajánlom.

— És az Istennek is! Ezt tedd bele, hogy az ekláziával baj ne legyen.

— Csak a temetést megfizessék. Van porzód itthon, aranyporzód, mert az ilyen írásra az kell.

Mosusz odanyújtotta a valóságos katarina-aranyból készült porzót. Rembrandt az írást szépen behintette, és a másik markát odatartotta.

Gyöngén potyogott a karolinen-gulden, végre is az eladó kéz fáradt ki, meglegelte a nem nagy, de nem teljesen kicsi summát.

És akkor, amikor kitámolygott a műárustól, Rembrandt némi meglepéssel szolt magához:

— Ingyen kaptam tőle pénzt! Ingyen darabolat föl, ingyen takarítat el, és ingyért nem temetnek el élve. Milyen gazember vagyok én — becsaptam!